

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

FEATURES OF SUPPORT MEASURES OF CRIMINAL PROCEEDINGS TO MINORS

Лиманська М.В.,

здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ України,
суддя Городнянського районного суду
Чернігівської області

У статті узагальнено норми чинного Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження до неповнолітніх. Автором досліджено загальні правила вжиття вказаних заходів та особливості їх застосування до неповнолітніх осіб – учасників кримінального провадження. Окремо проаналізовано процесуальний порядок застосування запобіжних заходів до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Ключові слова: кримінально-процесуальний примус, заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, неповнолітні.

В статье обобщены нормы действующего Уголовно-процессуального кодекса Украины относительно применения мер обеспечения уголовного производства к несовершеннолетним. Автором исследованы общие правила принятия указанных мер и особенности их применения к несовершеннолетним лицам – участникам уголовного производства. Отдельно проанализирован процессуальный порядок применения мер пресечения к несовершеннолетнему подозреваемому, обвиняемому.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное принуждение, меры обеспечения уголовного производства, меры пресечения, несовершеннолетние.

This article summarizes the applicable Criminal procedural code of Ukraine regarding the implementation of measures to ensure criminal proceedings to juvenile. The author investigated the General rules for the application of measures to ensure criminal proceedings and peculiarities of their application to underage persons – participants of criminal proceedings. Separately analyzed the procedure of application of preventive measures to juvenile suspect, accused.

Key words: criminal procedural compulsion measures to ensure criminal proceedings, measures, minors.

Заходи забезпечення кримінального провадження покликані сприяти найшвидшому вирішенню завдань кримінального судочинства. При цьому кримінальні правопорушення можуть вчиняти різні за своїми характеристиками й ознаками суб'єкти. Зокрема, суб'єктом може бути особа, яка має розлади психічного здоров'я, особа, наділена процесуальним імунітетом, а також неповнолітня особа.

Вжиття заходів забезпечення кримінального провадження має певні особливості, зумовлені суб'єктом, до якого ці заходи застосовуються.

Предметом дослідження є особливості застосування вказаних заходів до таких суб'єктів кримінального процесу, як неповнолітні.

Варто пам'ятати, що неповнолітня особа – це повноцінна особистість. Однак через малий вік та відсутність певного життєвого досвіду вона іноді не може цілком оцінити характер, зміст і наслідки своєї поведінки, зокрема під час кримінального провадження. Часто неповнолітні не усвідомлюють кримінальної відповідальності за дії, які можуть кваліфікуватися як хуліганські. Так відбувається через надмірну переоцінку власних можливостей. А також ця поведінка сприймається неповнолітнім як спосіб самовираження. Із цієї самої причини у середовищі неповнолітніх часто відбуваються бійки, у результаті чого їх учасники можуть отримати травми різ-

ного ступеня тяжкості. Відтак дії неповнолітніх, які можуть бути злочинними, доводиться кваліфікувати відповідно до чинного законодавства. Самі ж неповнолітні під час бійки просто не думають про можливі наслідки. Ці та інші фактори варто враховувати у розслідуванні і судовому розгляді кримінальних справ за участю неповнолітніх осіб.

За статистичними даними ТУ ДСА в Чернігівській області, у I півріччі 2016 р. порівняно з I півріччям 2015 р. на 28% збільшилася кількість засуджених осіб за скоєння злочинів неповнолітніми: віком від 14 до 16 років скоїли злочин 7 осіб, від 16 до 18 років – 35 осіб. Звільнено від покарання з випробуванням 19 осіб, або 45,2% від загальної кількості засуджених неповнолітніх. Отже, кількість справ за участю неповнолітніх збільшується [1].

До особливостей розгляду справ цієї категорії варто віднести такі. По-перше, у процесі розгляду зазначених справ суд повинен керуватися чинним законодавством, міжнародними нормативно-правовими актами, імплементованими Україною, а також практикою розгляду справ Європейським судом із прав людини.

По-друге, суд повинен забезпечити неповнолітньому праву на захист. Важливо пам'ятати, що будь-які процесуальні дії за участю неповнолітнього обвинуваченого можуть проводитися виключно у присутності його захисника.

По-третє, суд повинен встановити причини й умови вчинення кримінального правопорушення неповнолітньою особою, особливо це важливо в разі скоєння ним злочинів проти особи і власності, а також хуліганства.

По-четверте, суд повинен визначитися з доцільністю застосування до неповнолітнього обвинуваченого заходів кримінально-процесуального примусу – заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). До цих заходів належать: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи [2].

По-п'яте, у Листі «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 18 липня 2013 р. № 223-1134/0/4-13 Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ орієнтує суди нижчої ланки на те, що під час здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх суди мають застосовувати норми національного законодавства (Конституції України, Кримінального кодексу України (далі – КК України), КПК України), норми міжнародного права, зокрема Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. («Пекінські правила»), а також враховувати практику Європейського суду із прав людини. У цьому Листі наголошено на необхідності дотримання принципу забезпечення реалізації неповнолітніми права користуватися додатковими гарантіями, встановленими вітчизняним законом та міжнародними договорами [3].

Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження закріплені у ст. 132 КПК України. Статтею 176 КПК України визначено перелік запобіжних заходів: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт і тримання під вартою. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім указаних запобіжних заходів, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, адміністрації установи, у якій виховується дитина (ст. 493 КПК України). До однієї особи може бути обраний тільки один запобіжний захід.

Досліджуючи норми чинного КПК України, доходимо висновків, що до неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, можливо застосовувати всі заходи забезпечення кримінального провадження, передбачені чинним законодавством. Однак їх вжиття має певні особливості, про які варто пам'ятати.

Порушення учасниками кримінального процесу прав неповнолітніх призводить до втрати нашою країною іміджу правової держави та сплати значних сум сатисфакції у справах, які надходять за заявами

наших громадян до Європейського суду із прав людини.

У чинному КПК України запроваджено нову систему заходів кримінально-процесуального примусу та кримінально-процесуальної відповідальності. Дослідженням проблем вжиття цих заходів присвячено праці таких українських та російських учених: В. Бринцева, Ю. Грошевого, В. Назарова, В. Зеленецького, В. Малярєнка, В. Махова, Б. Булатова та ін. Однак у них не до кінця висвітлено проблемні питання застосування заходів кримінального примусу, які виникають у разі звернення до чинного КПК України. Прийнятий у 2012 р., указаний Кодекс містить багато новел, що значно розширило коло можливостей для науковців.

Застосування заходів процесуального примусу до неповнолітніх має певні особливості.

Чинний КПК України чітко визначає поняття малолітньої та неповнолітньої особи, вважаючи малолітніми особами дітей до досягнення ними 14 років, а неповнолітніми – малолітніх осіб та дітей віком від 14 до 18 років (п. п. 11, 12 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 484 КПК України).

Відповідно до ч. 4 ст. 135 КПК України повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батькові, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у разі, якщо це зумовлено обставинами кримінального провадження.

Стаття 489 КПК України передбачає, що неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом через його батьків або інших законних представників. Інший порядок допускається лише тоді, якщо це зумовлено обставинами, встановленими під час кримінального провадження, зокрема коли неповнолітній проживає окремо.

У згаданому Листі Вищого спеціалізованого суду України від 18 липня 2013 р. зазначено, що в разі, коли неповнолітній підозрюваний (обвинувачений) перебуває у спеціальній виховній або медичній установі, повістка чи повідомлення вручається керівникові цієї установи за три дні до проведення процесуальної/судової дії. Такими установами можуть бути приймальник-розподільник для дітей, школа соціальної реабілітації та професійне училище соціальної реабілітації органів освіти, центр медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я, спеціальна виховна установа пенітенціарної служби, притулок для дітей, центр соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційний центр (дитячі містечка).

Стаття 139 КПК України закріплює положення, відповідно до якого якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження і котрий був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про

причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення.

Крім того, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід.

Законодавець спеціально оговорює, що привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 140 КПК України). Водночас заборони накласти на такого неповнолітнього свідка грошове стягнення КПК України не містить.

Процесуальний порядок застосування грошового стягнення визначений у Главі 12 КПК України (ст. ст. 144–147).

За загальними правилами грошове стягнення може бути накладено ухвалою слідчого судді або суду на учасника кримінального провадження за невиконання ним процесуальних обов'язків (ст. 144 КПК України).

Суб'єктами застосування грошового стягнення є такі учасники кримінального провадження, як підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний відповідач, свідок, законний представник неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (батьки, опікуни, піклувальники).

Підставами накладення грошового стягнення є неявка визначених КПК України учасників кримінального провадження на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, а також невиконання кримінально-процесуальних зобов'язань: особистого зобов'язання, особистої поруки, зобов'язання нагляду за неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим (ст. ст. 139, 179, 180, 323, 325–327, 493 КПК України).

Отже, у разі неприбуття на виклик неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, свідка до нього як засіб процесуального впливу може бути застосовано грошове стягнення. Хоча в такому разі виникає питання виконання ухвали слідчого судді або суду про накладення грошового стягнення на неповнолітнього, оскільки виконана вона може бути лише за наявності в неповнолітнього власного майна або заробітку. В іншому разі така ухвала залишатиметься без виконання.

Ми вважаємо доцільним законодавчо визначити порядок застосування грошового стягнення до неповнолітнього учасника кримінального процесу з тим, щоб грошове стягнення можливо було реально застосувати до суб'єкта процесуального примусу незалежно від наявності в нього власного майна чи заробітку.

На наш погляд, за відсутності власного доходу в неповнолітнього грошове стягнення повинно бути звернено на батьків такого неповнолітнього або осіб, які їх замінюють. А також керівники державних органів (спеціальних виховних закладів) повинні нести персональну відповідальність за невиконання особою, яка перебуває на їх вихованні чи утриманні, кримінально-процесуальних обов'язків.

У ст. 148 КПК України передбачено, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо пере-

шкодження кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, на підставі рішення слідчого судді підозрюваний може бути тимчасово обмежений у користуванні спеціальним правом. До таких спеціальних прав відносяться: право керування транспортним засобом, право полювання, право здійснення підприємницької діяльності.

Чинне законодавство наділяє неповнолітніх осіб правом керування мопедами та мотоциклами, а також правом на зайняття підприємницькою діяльністю.

Так, Законом України «Про дорожній рух» та Положенням про порядок видачі посвідчення водія і допуску громадян до керування транспортними засобами, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1993 р. № 340, дозволяється керування мопедами, моторолерами та іншими двоколісними транспортними засобами, які мають двигун робочим об'ємом до 50 куб. см або електродвигун потужністю до 4 кВт, а також мотоциклами та іншими двоколісними транспортними засобами, які мають двигун робочим об'ємом 50 куб. см і більше або електродвигун потужністю 4 кВт і більше, особам, що досягли 16 років і мають посвідчення водія категорії «А» чи, відповідно, «А1» [4].

Підприємницькою діяльністю відповідно до ст. 50 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) можуть займатися особи з повною цивільною дієздатністю. За загальним правилом це повнолітні особи. Проте згідно із ч. 3 ст. 35 ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця [5].

У разі процесуальної необхідності суд може позбавити цих прав неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого.

Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження потенційно може бути застосовано і до неповнолітньої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину, оскільки відповідно до ст. 188 Кодексу законів про працю України (далі – КзпП України) допускається прийняття на роботу осіб, які досягли 16 років, а за згодою одного з батьків або особи, що їх замінює, можуть прийматись також особи, які досягли 15 років. Згідно зі ст. 187 КзпП України неповнолітні особи у трудових правовідносинах прирівнюються до повнолітніх. Відсторонення від посади за правилами Глави 14 КПК України здійснюється на підставі рішення слідчого судді на стадії досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше 2 місяців [6].

Кримінальний процесуальний кодекс України не містить жодних обмежень щодо застосування

до неповнолітніх таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Відповідно до ч. 2 ст. 160 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду, тоді як тимчасове вилучення майна згідно із ч. 1 ст. 168 КПК України може бути здійснено без такої ухвали кожним, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України, а також під час обшуку або огляду. При цьому чинний КПК зобов'язує слідчого, прокурора, яким передано тимчасово вилучене майно, не пізніше наступного дня після вилучення майна звернутись із клопотанням до слідчого судді або суду про арешт тимчасово вилученого майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої воно було вилучено.

Арештом майна згідно із ч. ч. 1, 3 ст. 170 КПК України є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які відповідно до закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діянням підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчувувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна у встановленому цим Кодексом порядку. Арешт на майно накладається з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову.

Варто мати на увазі, що до неповнолітньої особи такий захід забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, яке є власністю неповнолітнього, застосовується на загальних підставах, окрім випадків, коли метою арешту майна є винятково забезпечення майбутньої його конфіскації як виду покарання, адже до неповнолітніх відповідно до ст. 98 КК України конфіскація майна як додаткове покарання не застосовується [7].

Положення ст. 170 КПК України містять посилання на інше законодавство, яке регулює питання відшкодування шкоди, – Цивільний кодекс України. Отже, для правильного вирішення питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна треба правильно визначити особу, на чие майно може бути накладено арешт, а також обсяг цього майна. Слідчому судді, суду варто правильно застосувати норми цивільного законодавства, а саме положення Глави 82 ЦК України.

Так, статтею 1178 ЦК України врегульовані питання відшкодування шкоди, завданої малолітньою (яка не досягла 14 років) особою, а стаття 1179 ЦК України регламентує питання відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою (віком від 14 до 18 років). Крім того, окремо нормами цивільного законодавства (ст. ст. 1181, 1182 ЦК України) визначено правила відшкодування шкоди, завданої спільними діями кількох малолітніх та, відповідно, неповнолітніх осіб. У кримінальному провадженні для вирішення питання відшкодування шкоди та забезпечення відшкодування шкоди застосування вказаних норм ЦК України є актуальним, оскільки

поширеними є випадки вчинення кримінальних правопорушень групою неповнолітніх осіб.

У разі, коли суд дійде висновків про існування ризиків, які вказані у ст. 177 КПК України, до неповнолітнього обвинуваченого може бути застосовано запобіжний захід.

Варто зазначити, що слідчий суддя, суд не має права застосовувати більш тяжкий запобіжний захід, ніж той, про застосування якого подане клопотання. Водночас за наявності підстав, передбачених ч. 4 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні. У такому разі суд, керуючись вимогами ч. 4 ст. 194 та п. п. 3–5 ч. 1 ст. 196 КПК України, має зазначити у резолютивній частині ухвали про обрання запобіжного заходу певного виду, а у мотивувальній – зазначити, чому вважає недоведеними обставини, що свідчать про обґрунтування застосування саме такого запобіжного заходу та недостатність застосування для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні більш м'яких їх видів, визначених у ч. 1 ст. 176 КПК України.

Стаття 493 КПК України регулює порядок передавання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передавання їх під нагляд адміністрації цієї установи. Таке передавання під нагляд є специфічним запобіжним заходом. Це дуже гуманний спосіб впливу на неповнолітнього обвинуваченого і ним не варто нехтувати.

О. Вакуленко розглядає у своїй статті дані про застосування до неповнолітніх різних запобіжних заходів. Кількісну перевагу має взяття під варту. Науковець вважає необхідним більш сміливо й активно застосовувати до неповнолітніх суб'єктів кримінального переслідування запобіжний захід у вигляді передачі неповнолітнього під нагляд. Учений доходить висновку, що застосування саме цього виду запобіжного заходу до неповнолітніх суб'єктів кримінального процесу найбільше відповідає загальним вимогам міжнародної спільноти [8].

О. Губська погоджується з думкою О. Вакуленка щодо необхідності більш активного застосування взяття неповнолітнього під нагляд [9].

Передавання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку.

Передавання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їх на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

До передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд суд зобов'язаний зібрати відомості про батьків, опікунів або піклувальників, їхні стосунки з неповнолітнім і впевнитися у тому, що вони можуть належно здійснювати нагляд за неповнолітнім.

Беручи зобов'язання про взяття під нагляд, батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи попереджаються про характер підозри чи обвинувачення неповнолітнього і про їхню відповідальність у разі порушення взятого на себе зобов'язання. За порушення цього зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається грошове стягнення від двох до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу або за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу.

Іноді неповнолітні скоюють тяжкі й особливо тяжкі злочини. У такому разі й за наявності реальних ризиків, про які ми говорили вище, суд може обрати до неповнолітнього обвинуваченого запобіжний захід тримання під вартою.

Як зазначає В. Чорнобук, тримання під вартою до неповнолітніх може бути застосовано виключно з урахуванням вікових і психологічних особливостей та роду занять. А також виключно в разі, якщо неповнолітньому інкримінується вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину [10].

Тобто варто пам'ятати, що затримання та тримання під вартою може застосовуватись лише у разі, коли неповнолітній підозрюється чи обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та за умови, якщо слідчий/прокурор доведе, що застосування іншого запобіжного заходу не може запобігти ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України. Крім урахування згаданих підстав, слідчий суддя, суд, беручи до уваги практику Європейського суду із прав людини (далі – ЄСПЛ) (Рішення ЄСПЛ від 27 листопада 2008 р. у справі «Свершов проти України»), зобов'язаний враховувати і вік підозрюваного (обвинуваченого) [11].

Треба мати на увазі, що у разі зміни кваліфікації органом досудового розслідування або прокурором дій неповнолітнього на менш тяжкий злочин, а також у разі виникнення сумнівів щодо правильності такої кваліфікації слідчий суддя за клопотанням неповнолітнього або його законного представника чи захисника або суд під час судового розгляду так само за клопотанням зазначених осіб чи із власної ініціативи має невідкладно розглянути питання зміни неповнолітньому підозрюваному (обвинуваченому) запобіжного заходу.

Слідчий суддя, суд повинен пам'ятати, що тримання під вартою має застосовуватись до неповнолітнього лише у виняткових випадках як крайня міра з визначенням якомога коротших термінів такого три-

мання та із забезпеченням періодичного перегляду через короткі проміжки часу підстав для його застосування чи продовження. Реалізуючи положення ч. 5 ст. 199 КПК України, слідчий суддя, а також суд відповідно до ч. 3 ст. 331 згаданого Кодексу мають враховувати, що після спливу певного часу (строку дії попередньої ухвали) лише існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, а тому в судовому рішенні судові органи зобов'язані, розглянувши можливість обрання альтернативних запобіжних заходів, навести інші підстави для подальшого тримання особи під вартою (Рішення ЄСПЛ від 20 січня 2011 р. у справі «Прокопенко проти України») [12].

Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють.

Такими самими правилами варто керуватись, якщо підозрюваним чи обвинуваченим є особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння після досягнення одинадцятирічного віку, але до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Водночас замість тримання під вартою як запобіжного заходу цю особу може бути поміщено у приймальник-розподільник за умови, що за діяння, у вчиненні якого вона підозрюється/обвинувачується, кримінальним законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі понад 5 років. У всіх інших випадках слідчий суддя, суд не має права приймати рішення щодо його застосування і зобов'язаний обрати м'якший запобіжний захід. Строк тримання особи у приймальнику-розподільнику, незважаючи на однаковий із триманням під вартою порядок обрання, скасування чи продовження такого заходу, є значно меншим і становить 30 днів (відповідно, і строк продовження його застосування також становить 30 днів, а не 60 днів, як у разі тримання під вартою).

Для суду важливо також пам'ятати, що неповнолітня особа – це, просто кажучи, дитина. Тому слідчий суддя, а також суд під час судового провадження повинен пояснювати неповнолітньому підозрюваному (обвинуваченому) процес судового засідання зрозумілою йому мовою (унікати використання складних мовних конструкцій положень кримінального законодавства), нагадувати захиснику та законному представникові неповнолітнього про їхній обов'язок пояснювати неповнолітньому кожен дію у процесі судового розгляду, забезпечуючи тим самим право обвинуваченого на ефективну участь у кримінальному провадженні, яке полягає не лише у праві бути присутнім у судовому засіданні, але й у праві чути, бути почутим і слідкувати за процесом розгляду.

Із прийняттям у 2012 р. чинного КПК України певні прогалини в національному кримінальному процесуальному законодавстві нашої країни, на які звертав увагу у своїх рішеннях щодо України Європейський суд із прав людини, законодавцем усунуто. Але створення цілісної системи ювенальної юстиції не закінчено.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що неповнолітні особи – повноправні учасники кримінального процесу. Законодавець досить ретельно описав порядок захисту прав цих суб'єктів на всіх стадіях кримінального процесу. І суду треба

обов'язково пам'ятати про особливості провадження за участю неповнолітніх, які ми виклали вище, зокрема стосовно їхнього права на захист і кваліфіковану правову допомогу, що обов'язково повинні бути надані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про стан здійснення правосуддя місцевими загальними судами Чернігівської області : Лист ТУ ДСА в Чернігівській області від 11 серпня 2016 р. № 02-18/1109/16-вих.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. – К., 2012. – 356 с.
3. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 липня 2013 р. № 223-1134/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/15417informaciy_niy_list_vischogo_specializovanogo_sudu_ukraini_vi.html.
4. Положення про порядок видачі посвідчення водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1993 р. № 340 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/340-93-p>.
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/kzpp>.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/2341-14>.
8. Вакуленко О. Проблеми застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх / О. Вакуленко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/scientbul/images/documents/vupysk_1_2015/13.pdf.
9. Губська О. До проблеми дотримання прав неповнолітніх за обрання щодо них запобіжних заходів / О. Губська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/g/227-do-problemi-dotrimannya-prav-nerovnoolitnikh-pri-obranni-shchodo-nikh-zapobizhnikh-zakhodiv.html>.
10. Чорнобук В. Актуальні питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження строків тримання під вартою / В. Чорнобук // Слово національної школи суддів України. – 2013. – № 4 (5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/cln_2013_4_38.pdf.
11. Рішення Європейського суду із прав людини від 27 листопада 2008 р. у справі «Свершов проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_428.
12. Рішення Європейського суду із прав людини від 20 січня 2011 р. у справі «Прокопенко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_863.